

Tulokset Invalidiliiton henkilökohtaisten avustajien saatavuus -kyselystä

Invalidiliiton tietoon on tullut, että henkilökohtaisten avustajien saatavuus on vaikeutunut. THL:n ”Vammaisten henkilöiden kokemuksia koronaepidemian ajalta” -tutkimus vuodelta 2021 osoittaa, että henkilökohtaisen avun toteuttaminen, etenkin avustajien saatavuus ja poissaolot on koettu haasteeksi. Tämä on heikentänyt vammaisten ihmisten turvallisuutta ja hyvinvointia sekä alentanut elämänlaatua ja mielialaa.

Kyselyn tavoite

Invalidiliitto toteutti ajalla 9.6.-31.7.2022 suunnatun avoimen kyselytutkimuksen henkilökohtaisen avun käyttäjille. Tarkoituksena oli saada tilannekuva henkilökohtaisen avun tämänhetkisestä toteutumisesta Invalidiliiton vaikuttamistoimia varten. Kyselyyn vastaaminen tapahtui anonymisti, eikä yksittäisiä henkilöitä kyettä tunnistamaan vastauksista ja kyselyn tuloksista. Kyselyyn vastaamisessa oli mahdollista käyttää apuna toista henkilöä, kuten esimerkiksi henkilökohtaista avustajaa, perheenjäsentä tai muuta henkilöä.

Valtaosa vastaajista edusti työikäisiä naisia, jotka käyttivät vähintään liikkumisen apuvälinettä

Kyselyyn vastasi 236 henkilöä. Vastaajista enemmistö, eli 75 prosenttia oli naisia. Vastaajista 73 prosenttia oli 19–60-vuotiaita. Vastaajissa ei ollut yhtään alle kahdeksanvuotiaista. Vastaajista yhdeksän prosenttia kuului ikäryhmään 8–18-vuotiaat ja vastaavasti yli 61-vuotiaita oli 25 prosenttia. Suurin osa vastaajista kuului siis työikäisten ikäryhmään. Kyselyn vastanneista 97 prosenttia käytti yhtä tai useampaa apuvälinettä. Yleisin apuväline oli liikkumisen apuväline, jota käytti 89 prosenttia vastaajista. Lähes puolet vastaajista eli 48 prosenttia asui Etelä-Suomessa, neljäsosa Länsi-Suomessa ja loput suhteellisen tasaisesti Pohjois-, Keski- ja Itä-Suomen alueilla.

Vastaajista valtaosa toimi henkilökohtaisen avustajan työnantajana

Vastaajista 69 prosenttia toimi henkilökohtaisten avustajien työnantajina ja heistä 14 prosentilla oli käytössä samanaikaisesti myös palveluseteli henkilökohtaiseen apuun. Pelkästään palveluseteliä käytti 25 prosenttia ja muilla tavoin järjestettyä henkilökohtaista apua 9 prosenttia vastaajista.

Henkilökohtainen apu oli yleisintä päivittäisissä toiminnoissa

Vastaajista 90 prosentille henkilökohtainen apu oli myönnetty päivittäisiin toimiin ja 69 prosentilla harrastuksiin ja yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Työhön ja opiskeluun henkilökohtaista apua oli myönnetty 17 prosentille vastaajista.

Henkilökohtaisella avulla suuri merkitys mahdollisuuteen vaikuttaa arjen kulkuun

Suurin osa vastaajista (82 %) kykeni henkilökohtaisen avun turvin vaikuttamaan arjen toimintoihin. Arjen aikatauluihin kykeni vaikuttamaan 52 prosenttia vastaajista. Kuitenkin lähes viidesosa (19 %) kertoi, että ei pysty vaikuttamaan arkeensa haluamallaan tavalla. Parhaiten päivittäisiin arjen toimintoihin ja arjen aikatauluihin pystyttiin vaikuttamaan henkilökohtaisen avun työnantajamallissa.

Henkilökohtaisen avun toteuttamisessa on vaikeuksia

Vastanneista 25 prosentilla oli tarpeeseensa nähden normaalia vähemmän avustajia tai ei avustajia ollenkaan saatavuusongelmien vuoksi. Muilla tavoin, kuin työnantajamallilla tai palvelusetelillä järjestetyssä henkilökohtaisessa avussa tämä oli korostunut.

Vastaajista valtaosa (85 %) kertoi vakituisen avustajan löytämisen vaikeaksi, joko aina tai toisinaan kyllä ja toisinaan ei. Näistä lähes puolet vastaajista oli kokenut sen vaikeaksi. Vain 15 prosenttia kertoi avustajien löytämisen olleen heille helppoa. Useimmiten saatavuushaasteita näyttää olevan niillä henkilöillä, joille henkilökohtainen apu oli järjestetty muulla tavoin kuin työnantajamallilla tai palvelusetelillä.

Reilusti yli puolella vastaajista (72 %) oli vaikeuksia löytää yksilöllisiin tarpeisiin nähden sopivia avustajia (esimerkiksi siirtymiset, hygienian hoidossa avustaminen tai mahdollisuus kommunikoida riittävän selkeästi ja ymmärrettävästi). Vaikeuksia löytää yksilöllisiin tarpeisiin nähden sopivia avustajia oli erityisesti niillä, jotka käyttivät henkilökohtaisen avun toteuttamiseksi jotain muuta mallia, kuin työnantajamallia tai palveluseteliä. Ainoastaan 29 prosentilla vastaajista ei ollut tätä vaikeutta. Toisaalta rekrytointiongelmat ja haasteet työvoiman saatavuudessa keskittyivät avovastausten perusteella henkilökohtaisen avun työnantajamallia käyttäville työnantajille. Työvoiman saatavuusongelmat vaikuttivat olevan jatkuvaluonteisia ja lisääntyneet viimeisten vuosien aikana.

Henkilökohtaisten avustajien poissaolojen lisääntyminen on lisännyt riippuvuutta perheenjäsenistä

Kyselyyn vastanneista 41 prosentilla henkilökohtaisten avustajien poissaolot olivat lisääntyneet. Henkilökohtaisten avustajien poissaolot olivat lisääntyneet eniten muulla tavoin, kuin työnantajamallilla tai palvelusetelillä käytetyssä henkilökohtaisessa avussa.

Avustajien poissaolojen tai rekrytointiin liittyvien haasteiden vuoksi vastaajista 48 prosenttia oli joutunut turvautumaan perheenjäsenen apuun ja näistä 33 prosenttia myös puolison apuun. 25 prosenttia oli turvautunut ystävän apuun, 10 prosenttia naapurin apuun, 27 prosenttia jonkun muun apuun ja ainoastaan 19 prosenttia vastaajista ilmoitti, ettei ole joutunut turvautumaan muiden ihmisten apuun henkilökohtaisten avustajien rekrytointi- tai poissaolohaasteiden vuoksi. Toisen henkilön antamaan apuun turvautuminen oli yleisintä työnantajamallissa, vaikka samanaikaisesti henkilökohtaisten avustajien poissaolot olivat lisääntyneet muissa kuin työnantajamallissa.

Henkilökohtaisen avun puutteet aiheuttavat ongelmia turvallisuudessa ja arjessa

Avustajien saatavuus ja poissaolotilanteet olivat aiheuttaneet yli puolelle vastaajista turvallisuusongelmia, vaikeuksia hoitaa henkilökohtaista hygieniaa, vaikeuksia suoriutua päivittäisistä velvoitteista (parisuhde, huoltajuus, lemmikkieläimet tai muu) sekä vaikeuksia toteuttaa vapaa-ajan toimintoja, yhteiskunnallista osallisuutta ja sosiaalisten suhteiden ylläpitoa. Eniten avustajien poissaolot vaikuttivat niiden vastaajien toimintakykyyn, jotka olivat työelämässä tai opiskelivat. Henkilökohtaisen avun järjestämistavalla ei vaikuttanut olevan vaikutusta koettuihin haasteisiin.

Henkilökohtaisen avun saatavuusongelmat aiheuttavat merkittävää stressiä käyttäjille

Haasteet henkilökohtaisen avun saatavuudessa olivat aiheuttaneet vähintäänkin jossakin määrin stressiä lähes jokaiselle vastaajalle. Ainoastaan 11 prosenttia vastaajista kertoi, että ei ollut kokenut lainkaan henkistä uupumusta tai stressiä avustajatilanteen vuoksi viimeisen vuoden aikana. Vastaavasti vastaajista 32 prosenttia oli kokenut erittäin paljon stressiä tilanteesta. Henkilökohtaisen avun järjestämistavalla ei vaikuttanut olevan vaikutusta koettuun stressiin.

Yhteenveto

Kysely osoittaa selvästi, että henkilökohtaisen avun käytännön toteutumisessa on syntynyt haasteita. Valtaosa vastaajista kärsi tavalla tai toisella siitä, ettei henkilökohtaista apua ole ollut saatavilla. Poissaolot, avustajien puute ja vähyys aiheuttavat ongelmia, jolloin yleensä lähipiiri ja perheenjäsenet joutuvat sijaistamaan, jos avustettavalla tällaista lähipiiriä on ylipäättään olemassa.

Avovastausten perusteella henkilökohtaisten avustajien osaamisessa ja työkyvyssä ilmeni usein puutteita.

Avustamistehtäviin soveltuvien työntekijöiden löytäminen on osoittautunut myös haasteelliseksi, mikä on vaikeuttanut päivittäisiä siirtymisiä, hygienian hoitoa ja kommunikaatiota.

Henkilökohtaisten avustajien saatavuusongelmat ovat heijastuneet käyttäjien itsenäisyyteen suorittaa päivittäistoimintoja ja siihen liittyviä velvoitteita, kuten parisuhde, huoltajuus, lemmikkieläimet tai muut, mukaan lukien vapaa-ajan toiminnat ja sosiaalisten suhteiden ylläpito. Myös työelämään osallistuminen ja opiskelu oli vaikeutunut saatavuusongelmien takia.

Kyselyn vastaajista valtaosa toimii joko yksin työnantajamallilla tai siten, että käytössä oli lisäksi palvelusetelimalli. Tämä vastasi yleisesti henkilökohtaisen avun järjestämistapojen jakautumista. Myös Invalidiliiton kyselyn vastaajien asuinalueet vastaavat yleistä henkilökohtaisten avustajien työn aluejakamaa¹.

Invalidiliiton kysely vahvistaa työeläkeyhtiö Varman tekemää selvitystä, jonka mukaan joka neljäs annetuista vammaisten henkilökohtaisen avun tukipäätöksistä jää kokonaan käyttämättä, mikä johtuu pääosin työvoimapulasta. Tällä hetkellä noin 50 prosenttia henkilökohtaisen avun päätöksen saaneista toimii työnantajana ja puolet valitsee ostopalvelun. Selvityksessä on myös analysoitu, että avustajien työ on suurelta osin osa-aikaista. Avustajat tekivät avustustyötä keskimäärin kahdeksan tuntia viikossa. Nuoret tekivät lyhyempää työaika kuin vanhemmat. Työsuhteet olivat myös lyhyitä. Yleisin yksittäinen työsuhte oli vain noin kuukauden mittainen.² Myös Invalidiliiton kyselyn tulokset osoittavat, että rekrytointi ja henkilökohtaisten avustajien saatavuus on haasteellista ja jatkuvaa prosessia.

THL:n toteuttaman Vammaisten henkilöiden kokemuksia koronaepidemian ajalta -kyselyn mukaan koronaepidemia oli hankaloittanut henkilökohtaista apua käyttävien vammaisten ihmisten elämää monin tavoin³. Kyselyn mukaan he ovat kärsineet yksinäisyydestä sekä ongelmista avun

¹ Varma työeläkeyhtiö; ”Avustajien työn aluejakama Alueellinen jakauma: Etelä-Suomi 32,9 %, Länsi- ja Sisä-Suomi 20,2 %, Lounais-Suomi 19,2 %, Itä-Suomi 16,2 %, Pohjois-Suomi 8,5 %, Lappi 3,0 %”.

² Varma työeläkeyhtiö; ”Vammaisten henkilöiden henkilökohtaisten avustajien työkykyyn vaikuttavista työaikapiirteistä on tehty ensimmäinen laajaan dataan pohjautuva kattava tutkimus. Tutkimuksessa on analysoitu työaikadata yli 22 000 avustajalta, jotka ovat suoraan työsuhteessa avunsaajaan. Varman kumppanin Oiman keräämään ja Varman analysoimaan työaikadataan vuosilta 2019–2021. Tiedot koskevat ns. työnantajamallilla järjestettävää henkilökohtaista apua, jossa avustaja on työsuhteessa suoraan vammaiseen avustettavaan.”.

³ Vammaisten henkilöiden kokemuksia koronaepidemianajalta–tuloksia henkilökohtaisen avun asiakaskyselystä, Tutkimuksesta tiiviisti 24/2021 THL.

saamisessa. Kyselyyn vastanneista kolmasosalla on ollut ongelmia henkilökohtaisen avun kanssa koronan aikana. Yleisimmät ongelmat liittyvät avustajien saatavuuteen sekä avustajien sairaana tai karanteenissa olemiseen. Elämänlaadun ja mielialan heikentymistä korona-aikana on kokenut noin puolet vastaajista. Terveystila on heikentynyt noin 40 prosentilla. Tulosten mukaan hyvinvointi on heikentynyt yleisimmin niillä vastaajilla, jotka kokivat, etteivät ole saaneet riittävästi henkilökohtaista apua epidemian aikana. Tämä tuli esille myös Invalidiliiton kyselyssä, jonka mukaan 89 prosenttia vastaajista oli kokenut viimeisen 12 kuukauden aikana henkistä uupumusta tai stressiä avustajatilanteen vuoksi.

Tilanne vaikuttaa selkeästi kaikkienensa henkilökohtaisen avun käyttäjien perusoikeuksiin, mukaan lukien itsemääräämisoikeuteen, vapauteen ja toimeentuloon. Henkilökohtaisen avun saatavuusongelmat vaikuttavat kotona ja kodin ulkopuolella päivittäisissä toimissa, työssä ja opiskelussa, harrastuksissa, yhteiskunnallisessa osallistumisessa, sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämisessä sekä arjen turvallisuudessa.

Avovastauksissa nousseita huomioita avustajien saatavuushaasteisiin

Kyselyyn saatiin runsaasti avovastauksia, jossa vastaajat kuvasivat pääasiallisesti haasteita, jotka seurasivat siitä, ettei syystä tai toisesta ollut saatavilla työvoimaa tai että työvoima ei vastannut työn sisältöä ja vaatavuutta. Avovastauksissa nousi esille haasteet myös työpaikan sijainnin vaikutuksesta rekrytointiongelmiin. Vaikeaksi koettiin työvoiman saatavuus erityisesti maaseudulla ja taajamissa. Tämä näyttäytyi olevan haaste riippumatta henkilökohtaisen avun järjestämistavasta.

Vaikka palvelusetelillä tai muulla palvelumallilla järjestetyssä henkilökohtaisessa avussa koettiin olevan enemmän moninaisia ongelmia ja puutoksia verrattuna työnantajamalliin, nousi avovastauksissa esille korostuneesti kommentit niiltä vastaajilta, jotka toimivat työnantajina. Melkein kaikissa avovastauksissa tuli esille viime vuosina pahentunut työvoiman saatavuusongelma.

“Avustajahakemuksiin tukee nykyään todella vähän vastauksia. Ennen tuli kymmenittäin, viimeksi sain yhden. Tuntuu, että firmat ovat vieneet kaikki avustajat markkinoilta. Itse en halua siirtyä käyttämään avustajafirmaa, koska työnantajana itsemääräämisoikeuteni säilyy paremmin. En halua, että minun ja avustajan välissä on joku muukin taho kunnan lisäksi. Toistaiseksi olen vielä saanut palkattua avustajan, mutta koko ajan menee vaikeammaksi. Myös sijaisten löytäminen on vaikeaa.”

Avustajien hankkiminen nähtiin myös muuttuvan yhä enemmän ”itsensä markkinoinniksi”. Itsensä markkinointi ja kiinnostavaksi tekeminen avustajaa etsiessä koetaan raskaaksi, mutta lähes välttämättömäksi työhakemusten määrän vähentymisen takia.

“On oltava kekseliäs siinä, mistä avustajia hankkii. Some-sivustoilla avustajille saatetaan tarjota esim. ruokaetuja, asuntoetuja ja joudutaan markkinoimaan työtä ”kivana” ja hauskana. Työnantajat tuntuvat joutuvan eriarvoiseen asemaan työntekijöiden hankkimisessa - kaikilla ei ole mahdollisuutta tarjota ekstraetuja omasta pussistaan.”

Useissa avovastauksissa oli luettavissa, ettei palveluntuottajan tai kunnan vastuu henkilökohtaisen avun palvelun järjestämisestä toteutunut. Palvelumalleissa korostui henkilöstön vaihtuvuus. Vastaajat kirjoittivat, että heidän vastuullensa jää käytännössä vaihtuvien työntekijöiden hyvinkin yksilöllinen ja osaamista vaativien henkilökohtaisten avustamistoimenpiteiden perehdyttäminen. Lisäksi sovittuja käytinkertoja jätetään usein työvoiman saatavuuden takia toteuttamatta.

Vastaajat esittävät toiveita, että palvelusetelien tarjoajien pitäisi ottaa vastuu avustajan löytymisestä, eikä vastuuta avustajan löytymisestä saisi siirtää kokonaan avustettavalle. Nykytilanteessa moni vastaaja kokee, että kunnilla ei ole vastuuta palvelun tuottamisesta ja avuntarve vaarantuu avustajien tai avustajien sijaisten puuttuessa. Vastaajien keskuudessa toivotaan lisäksi, että pitäisi olla takuu myönnettyjen avustajatuntien toteutumiseksi, jotta mahdolliset avustajan puutteesta johtuvat ongelmat vältettäisiin.

Avovastauksissa korostuivat ongelmat sopivien työntekijöiden löytämisessä. Vaikeuksia oli löytää työntekijöitä, jotka ymmärtäisivät työn luonnetta ja sen sisältöä. Nähtiin, että työntekijöiltä puuttui usein kyky sitoutua työaikaan noudattamiseen sekä osaamista suorittaa tavanomaisia päivittäisiä toimintoja, kuten pukeutumisessa avustaminen, tavanomaiset kodinhoidolliset työt tai suorittaa vaativampia henkilökohtaisia avustamistoimenpiteitä. Useissa avovastauksissa nousi esille pohdinnat työnhakijoiden ja työntekijöiden ymmärryksestä siitä, että henkilökohtaisen avun palvelussa on kyse työsuhteesta. Useat olivat joutuneet kohtaamaan tässä moninaisia erityyppisiä ongelmia. Usea vastaaja koki ammattitaidon puutteen kuormittavaksi ja olevan väärin, että heidän pitää neuvoa avustajaa aivan perusaskareissa. Yhteisen kielen puuttuminen nähdään myös vaikeutena.

“Osalta avustajista puuttuu täysin ymmärrys työelämän pelisäännöistä. Hyviä työntekijöitä vaikea saada, toivoisin rikostaustan tarkistamisen mahdollisuutta. Avustajien huono palkka ja huonot edut esim. kunnan työterveyshuollon ja vertaistuen puute ajaa avustajia pois alalta. Työntekijät yksin, kun eivät voi puhua työstä kenellekään. Firmat ei tunne työntekijöitään. Yleistason Perehdytys avunsaajan vastuulla, vaikka avustaja tulisi firmasta. Avustajatyön

tunnettavuuden lisääminen olisi tärkeää. Vammaispalvelujen tuki etenkin uuden työsuhteen alussa. Tällä hetkellä tuki olematonta, kaikki pitää selvittää ja tietää itse. Vampan työntekijöiden osaaminen surkeaa. Tärkeää olisi sekä avunsaajan, että avustajan saada tukea työsuhteen alussa, jotta luodaan kestävä ja pitkä työsuhde, joka on mielekäs ja turvallinen molemmin puolin.”

“Niin työnantajamallilla, kuin firman/kaupungin kautta on samat ongelmat: vaihtuvuus: avustajat ovat käytettävissä vain lyhyen aikaa, kun töihin hakeudutaan jossain välivaiheessa, ja siirrytään toisiin töihin / tehdään opintojen ohessa, ja todetaan, että ei sittenkään jaksaa molempia. Aina edessä uusi perehdytys siitä mitä ja kuinka tehdään, missä mitkin tavarat sijaitsevat, mitä asioita / tavaroita pitäisi varoa ja varjella. Paljon on vaurioitunut tai mennyt rikki. Tämä taas liittyy siihen että ”ei opiskelevat” ovat olleet hankalia ohjeistettavia, kun ohjeistusta ei paineta mieleen / muisteta / ymmärretä / uskalleta kysyä uudelleen ja tarkistaa. Hermo on mennyt edellisten lisäksi siinä, että avustaja on ottanut asenteen ”tukihenkilö” eli hän voi kritisoida jaksamistani / kotiani / tapaani tehdä asiat / aina aterimiin ja juomalaseihin asti, kuinka minun pitäisi muuttua / uudistaa kotiani tai naarmuuntuneita juomalasejani. “

Invalidiliiton kyselyn tuloksista nähtiin, että henkilökohtainen apu toteutui vaikeuksista huolimatta parhaiten työnantajamallissa.

“Henk.koht.avun hoitaminen työnantajan mallilla on välillä tietenkin kuormittavaa, mutta se kuitenkin minulle mielekkäänpää kuin palvelusetelillä toimiminen firman kanssa. Aikoinaan avustajat tulivat ulkopuolisen firman kautta. Jouduin silloin ikäviin tilanteisiin, kun avustajat ja firman esihenkilöt ajautuivat riitoihin. Jokainen taho kertoi asiasta eri tarinaa. Minulle annettiin ymmärtää, että minulla olisi ollut tiettyjä velvollisuuksia, vaikkei ollutkaan velvollisuus. Kommunikaatio ontui. Esim. edellä mainitun asian vuoksi toimin mielelläni työnantajana avustajilleni.”

Vastaajat olivat kirjanneet toiveita erilaisista vaikuttamistoimista työvoiman saatavuuden parantamiseksi, realistista markkinointia ja tietoisuuden lisäämistä henkilökohtaisen avustajan työstä, sekä myös positiivisten puolien esiintuomista. Palkankorotuksen uskottaisiin lisäävän työvoimaa ja sitä kautta tilanne helpottuisi. Avoimissa vastauksissa toivottiin myös kurssija- ja/tai koulutuksia avustajille, jotta tietoisuus ammatista ja suoritettavista tehtävistä lisääntyisi.

“Henkilökohtaisen avustajan työstä tulisi jakaa enemmän tietoa ja lisätä työn arvostusta. Lisäksi olisi hyvä painottaa sitä, että kyseessä on oikea työ eikä harrastus, jossa voi käydä silloin kun huvittaa.”

”Muutamana tunnin koulutus ja tuki tähänkin puoleen olisi hyvä, sillä avustettava ei matalasta statuksestaan ja uupumuksestaan johtuen jaksa taistella siitä kuka määrää, ja avustaja voi loukata tosi paljon. Aika intiimiä tämä omaan kotiin ja elämään vieraan ihmisen päästäminen on.”

Työntekijöiden saatavuuteen toivottiin ripeitä toimenpiteitä ja ratkaisuja. Vastauksissa tuotiin esille esimerkiksi toimenpiteitä markkinoinnin, tietoisuuden ja realistisen kuvan luomisessa.

”Henkilökohtaisten avustajien ala/ammatti vaatisi ehdottomasti julkista tiedottamista työtehtävien sisällöstä, mutta myös sen tärkeydestä, työnantajuudesta, erityisyydestä yms. Voisi puhua ”alan imagon parantamisesta”. Näin ehkä myös kohentuisi avustajien löytäminen.”

Useissa vastauksissa tuotiin esille myös palkkatason nostaminen ja ammattitaidon kasvattaminen.

”Avustajille pitäisi maksaa korkeampaa palkkaa, jotta ihmiset kiinnostuisivat avustajan töistä.”

”Hakemusmäärät ovat vähentyneet ja niiden laatu on heikentynyt. Olisiko syynä hoiva-alan heikentynyt maine ja moni hakija rinnastaa avustajan työn esimerkiksi asumispalvelutyöntekijän työkuvaan kiireineen? Myös matala palkka hankaloittaa luotettavan avustajan rekrytointia ja työsuhteiden pysyvyyttä.”

Invalidiliiton kyselyn avoimissa vastauksissa nousee ilmi toive siitä, että perheenjäsenen pitäisi voida toimia henkilökohtaisena avustajana – moni kokee, että se ratkaisisi saatavuusongelmat avustajiin liittyen. Toisaalta vastauksista ilmenee myös, ettei kaikilla henkilökohtaisen avun käyttäjillä ole perheenjäsentä tai muuta tahoa, jonka puoleen kääntyä avustajien saatavuus- tai poissaolotilanteissa. Tällöin apu ja päivittäinen toiminto on jäänyt toteutumatta, mikä on aiheuttanut kohtuuttomia tilanteita. Vastauksissa esitetäänkin toiveita sijaisjärjestelmästä avustajille, jotta vakituisen avustajan poissaolo ei aiheuttaisi kohtuutonta vaivaa, vaaratilanteita ja muita ongelmia avustettaville.

Henkilökohtainen apu palveluna

Henkilökohtainen apu kohdistuu niihin toimiin, jotka henkilö tekisi itse, mutta ei niistä vammaan tai sairauden vuoksi selviä. Henkilökohtainen apu on yksilöllinen palvelu, jonka tarkoituksena on mahdollistaa vaikeavammaisten ihmisten itsenäinen selviytyminen ja täysipainoinen osallistuminen yhteiskuntaan sen yhdenvertaisina jäseninä. Tarkoituksena oli edistää vaikeavammaisen henkilön osallisuutta ja mahdollisuutta tehdä omaa elämäänsä koskevia valintoja. Uudistus on toteutunut tavoitteidensa osalta hyvin, mitä kuvaa muun muassa henkilökohtaisen avun saajien määrän yli kolminkertaistuminen (212 %) vuosina 2010–2020. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen vuonna 2019 tekemän kuntakyselyn mukaan 56 prosenttia kunnista ilmoitti kokevansa jonkin verran vaikeuksia henkilökohtaisen avun järjestämisessä. Kunnat arvioivat vaikeudet suuremmiksi kuin muissa keskeisissä vammaispalveluissa. Kunnat ilmoittivat pääsyyksi vaikeudet avustajan löytämisessä. Kunnat katsoivat, että eri järjestämistavoilla järjestetyt henkilökohtaisen avun palvelut vaativat tuekseen toimivaa ja selkeää palveluohjausta, neuvontaa ja lakiosaamista. Henkilökohtainen apu on useimmiten järjestetty työnantajamallilla eikä muita tuottamistapoja ole otettu riittävästi käyttöön⁴. Vuonna 2021 henkilökohtaisen avun saajia oli Suomessa yhteensä 28 920⁵. Henkilökohtaisen avun suurin asiakasryhmä on 18–64-vuotiaat⁶. Vuonna 2019 henkilökohtaisen avun yleisin järjestämistapa oli työnantajamalli. Tällä tavoin henkilökohtainen apu oli järjestetty 48 prosentille asiakkaista. Palvelusetelin käyttö on kasvanut ja vuonna 2019 osuus oli 23 prosenttia asiakkaista. Kunta hankki avustajapalveluja ostopalveluna 21 prosentille asiakkaista. Useamman järjestämistavan yhdistelmänä henkilökohtainen apu järjestettiin neljälle prosentille asiakkaista. Kunta järjesti palvelun itse tai yhteistyössä muiden kuntien kanssa noin kolmelle prosentille asiakkaita.

Invalidiliitto kiittää korkeakouluharjoittelija Henna Meriläistä, joka työsti kyselystä alustavan raportin.

Lisätietoa: Elina Nieminen, lakimies, Invalidiliitto, elina.nieminen@invalidiliitto.fi.

⁴ Vammaispalvelut 2019 -Kuntakyselyn osaraportti, Vammaispalvelujen palvelutarpeeseen vastaamisen haasteista. Tilastoraportti 37/2020 THL.

⁵

<https://sotkanet.fi/sotkanet.fi/taulukko/?indicator=szYzBAA=®ion=s07MBAA=&year=sy5zsjbS0zUEAA==&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.0-SNAPSHOT&buildTimestamp=202109301228>

⁶ Vammaispalvelut 2019 -Kuntakyselyn osaraportti, Vammaispalvelujen palvelutarpeeseen vastaamisen haasteista. Tilastoraportti 37/2020 THL.